

Andrzej Kola

Białystok, st. 1, 2, gm. loco, woj.
białostockie

Informator Archeologiczny : badania 31, 277-279

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Stanowisko nr 4 w Barnówku zostało odkryte w trakcie badań powierzchniowo-sondażowych w 1997 roku. Założono dwa wykopy o wymiarach 5 m x 3 m.

Stanowisko okazało się bardzo ubogie w zabytki archeologiczne. Pod warstwą orną nie natrafiono na obiekty nieruchome, jedynie zebrano 10 ułamków ceramiki nowożytniej.

Materiał zabytkowy znajduje się w Muzeum w Gorzowie Wlkp.

Literatura: Małgorzata Pytlak, *Badania archeologiczne na terenach budowy wiertni i sieci gazociągów w Gorzowie Wielkopolskim oraz w gminach: Kłodawa, Lubiszyn, Dębno*, (w:) Archeologia Środkowego Nadodrza, t. II, s.267-270, Zielona Góra, 2002

BIAŁACZÓW, st. 3, gm. loco, woj. piotrkowskie, AZP 76-59/7

- średniowieczny i nowożytny dwór obronny na kopcu

Archeologiczno-architektoniczne, ratownicze badania wykopaliskowe w związku z postępującą dewastacją ruiny, przeprowadzone przez mgr. mgr. W. Długoszewską i J. Pietrzaka („Usługi Archeologiczno-Konserwatorskie, mgr J. Młodkowska-Przepiórkowska). Finansowane przez PSOZ. Przebadano powierzchnię 20 m².

Wytyczono 2 wykopy (I — 7,5 x 2 m i II — 2 x 2,5 m) o łącznej kubaturze 60 m³. Wykonano pomiar inwentaryzacyjny reliktyw piwnic (rzut, przekroje) oraz założono 3 płytkie odkrywki w celu uściślenia przebiegu murów.

Kopiec ma średnicę 57-60 m u podstawy, wysokość 3 m i średnicę plateau 37-40 m. Otoczony jest częściowo nawodnioną fosą. Na plateau znajdują się relikty murowanego z łamanego piaskowca i cegły budynku. Obiekt znany był ze źródeł pisanych (XV-XVII w.), w terenie zidentyfikowano go w 1988 r.

Wykop I zlokalizowano w północno-zachodniej partii kopca. Usytuowano go tak, by przeciął nawarstwienia ziemne poza zasięgiem pozostałości budynku murowanego. Stwierdzono, iż nasyp tworzą nawarstwienia piaskowo-próchnicze, zawierające materiał późnośredniowieczny. Podobny materiał zabytkowy występuje w warstwach związanych z najstarszą fazą użytkowania obiektu. Warstwy te były pokryte przez nawarstwienia z materiałem pochodzącym z przełomu XVI i XVII w. Oba te kompleksy przecięte były przez wkopy związane z budową bądź rozbudową murowanego, XVII-wiecznego dworu. Wierzchnie warstwy, powstałe po rozbiórce budynku, zawierają materiał XVIII-XIX-wieczny. Wykop II zlokalizowano w obrębie jednego z dawnych pomieszczeń piwnicznych dworu. W wykopie tym stwierdzono obecność poziomego użytkowego, świadczące o wykorzystaniu obiektu jeszcze w końcu XVIII, a może i w XIX w. Zaobserwowano również, iż dwór murowany ma starszą (XVI-wieczną?) fazę, gdyż stwierdzono tu obecność otworu okiennego(?), wykonanego przy użyciu cegły strycharskiej — „palcówki”, zlikwidowanego w związku z budową sklepienia wzniesionego przy użyciu barokowej cegły strycharskiej. Ogółem wydobyto dużą ilość zabytków archeologicznych, wśród których przeważały ułamki naczyń glinianych (3091 fragmentów) i kafli piecowych (218 fragmentów). Ponadto uzyskano 139 ułamków naczyń szklanych, 2 fragmenty gomółki okiennej i 22 fragmenty przedmiotów metalowych. Materiał ten pochodzi ze średniowiecznych i nowożytnych faz funkcjonowania obiektu.

BIAŁYSTOK, st. 1, 2, gm. loco, woj. białostockie

- ogród Branickich

Archeologiczne badania wykopaliskowe, przeprowadzone w dniach od 28 kwietnia do 13 czerwca pod kierunkiem prof. Andrzeja Koli (Instytut Archeologii i Etnologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu) wspólnie z Muzeum Okręgowym w Białymstoku na zlecenie Ośrodka Zabytkowego Krajobrazu - Narodowa Instytucja Kultury w Warszawie.

W badaniach archeologicznych uczestniczyli archeolodzy: mgr Urszula Stankiewicz i mgr Halina Karwowska z Muzeum Okręgowego w Białymstoku oraz studenci archeologii UMK w Toruniu - Marcin Dec i Ryszard Kaźmierczak. Analizy dendrochronologiczne wykonał dr Andrzej Zielski z Instytutu Biologii, a palinologiczne dr Bożena Noryśkiewicz z Instytutu Geografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W trakcie prac pobrano też próbki do wspomnianych analiz.

Celem badań była próba zastosowania archeologicznych metod dla rekonstrukcji pierwotnej kompozycji ogrodu w wybranych jego miejscach, zarówno w zakresie architektury zieleni jak i innych antropogenicznych struktur tegoż parku barokowego. Eksplorację archeologiczną uzupełniono tu również badaniami dendrochronologicznymi wybranych drzew ogrodu górnego oraz badaniami palinologicznymi próbek pobranych z nawarstwień biogenicznych z niecki dawnego stawu - obecnie zasypanego - położonego na północ od założenia pałacowego, jak również ze spągowych partii wykopu archeologicznego nr 14 zlokalizowanego w obrębie tzw. ogrodu górnego. Podjęte w 1997 r. badania wykopaliskowe skoncentrowano w dwóch miejscach ogrodu, rozciągającego się przed tylną fasadą pałacową. Pierwszym z nich był najbardziej południowy parter tzw. „salonu”, jako jeden z ośmiu parterów położonych wzdłuż głównej alei odchodzącej w układzie centralnym od pałacu w kierunku południowo-zachodnim, stanowiących typowe dla baroku założenie ogrodowe (stan. 1). Aleja główna z parterami stanowiła centralną część rozległego założenia parkowego, stanowiąc zarazem fragment tzw. ogrodu górnego. Drugi obszar badań zlokalizowano w miejscu nieistniejącego tzw. pawilonu arkadowego, którego podstawa fundamentowa znajdowała się już w obrębie przylegającego do części centralnej założenia parkowego od północy tzw. ogrodu dolnego (stan. 2), z kanałem i starodrzewiem. Wejście do tegoż pawilonu, zwanego także altanką „Pod Orłem”, ze względu na umieszczenie na szczycie dachu tego budynku połączanego orła, prowadziło jednak, jak to wynika z zachowanej ikonografii, z ogrodu górnego. Wiadomo także, iż do altanki przylegały schody prowadzące z ogrodu dolnego do górnego. Wykop archeologiczny założono w miejscu domniemanej lokalizacji tego pawilonu, dla uzyskania informacji o jego planie i ewentualnych szczegółach jego architektury.

Przed przystąpieniem do prac eksploracyjnych cały obszar założenia pałacowo-ogrodowego pokryto siatką lokalizacji poziomej, wydzielając na tym terenie jednostki hektarowe i arowe. Bazę tego podziału stanowiły dwie magistrale główne; jedna wzdłuż lica fasady tylnej pałacu, druga - prostopadła do niej - wzdłuż osi alei centralnej „salonu” ogrodu górnego. Siatka hektarowa, sięgając także na obrzeże parku, objęła łącznie powierzchnię 20 ha.

W trakcie eksploracji archeologicznej na stanowisku 1 (ogród górny) znaleziono relatywnie niewielką liczbę zabytków ruchomych. Były to przede wszystkim mocno najczęściej rozdrobnione fragmenty naczyń ceramicznych (łącznie 1275 fragmentów), oraz fragmenty szkła - głównie naczyniowego i butelkowego (98 fragmentów) i 38 drobnych, mocno skorodowanych przedmiotów żelaznych o bliżej nieokreślonej funkcji. Znaleziono tu również kilkanaście fragmentów płytowych kafla piecowych. Zabytki te nie tworzyły wyraźnych koncentracji i nie można było ich wiązać z wydzielonymi tu relikdami takich struktur jak domniemana fosa czy też ślad zagadkowego rowu. Niezależnie od przesłanek stratygraficznych, prawie wszystkie te przedmioty pod względem strukturalnym charakteryzują się cechami nowożytnymi. Można je więc uznać za przypadkowe wtropy zdeponowane tu w czasie długoletniego użytkowania tego miejsca od XVII w. do czasów współczesnych. Natomiast nie rejestrowano niewielkiej liczby takich przedmiotów w wykopie badawczym na stanowisku 2. W eksplorowanej tu tylko warstwie przypowierzchniowej występowały one w przemieszaniu z liczniejszymi przedmiotami o metryce współczesnej, co spowodowało trudności w selekcji.

Archeologiczne badania przeprowadzone w 1997 r. w Ogrodzie Branickich w Białymstoku wykazały, iż mimo szczegółowego rozpoznania antropogenicznych struktur ziemnych na dość znacznej przestrzeni prawie pełnego parteru (kwatery) w ogrodzie górnym, nie udało się zaobserwować czytelnych elementów architektury ogrodowej czasów baroku. Przekształcenia ziemne tego miejsca dokonane tu w XIX i XX w. całkowicie zatarły ślady układu zarówno zieleni ogrodowej jak i istniejących tu elementów małej architektury. Ostatnich zniszczeń tego miejsca dokonano już jak się wydaje w czasach po II wojnie światowej. Ostatecznie mogło to nastąpić w trakcie prac niwelacyjnych i ornych podjętych tu w latach sześćdziesiątych dla rekonstrukcji parterów ogrodu górnego. Z tego zapewne czasu pochodzą ślady dość głębokiej orki, niezniszczone już dalszą w nie ingerencją. Elementem natomiast związanym z funkcjonowaniem ogrodu w czasach Jana Klemensa Branickiego jest znaleziony w trakcie prac żelazny łącznik drewnianych rur wodociągowych, niewątpliwie przeznaczonych do zasilania istniejących tu fontann. Został on jednak odkryty na wtórnym złożu i nie może być przydatny dla ich bliższej lokalizacji.

Przyczynkiem do badań topografii siedziby białostockiej sprzed jej przekształcenia w zespół pałacowo-ogrodowy w pierwszej połowie XVIII w. może być domniemana fosa odsłonięta na tym stanowisku w pobliżu alei centralnej. Pochodzi ona zapewne z okresu istnienia tu obronnej siedziby typu bastionowego, początki istnienia której widzi się już co najmniej w połowie XVII w. Szerokopłaszczyznowe rozpoznanie archeologiczne tego miejsca mogłoby dostarczyć dalszych szczegółów tego wkopu, określić jego kształt i uwiarygodnić (lub zmienić) interpretację jego funkcji. Zagadnienie to jednak nie wiąże się bezpośrednio z interesującą nas tu problematyką badań.

Nie udało się uchwycić zarysu fundamentowej partii altanki „Pod Orłem” na stanowisku 2, na terenie ogrodu dolnego. Ewentualne jej relikty zostały przykryte (lub zniszczone) przez podjęcie tu przed kilkunastu laty prac budowlanych zmierzających do rekonstrukcji tej altanki, zaniechanych niebawem jednak po założeniu płyty fundamentowej. W założonym tu wykopie badawczym, w części poza wspomnianą płytą fundamentową natrafiono na relikw fragmentu dolnej partii szerokiego muru ceglano-ceglanego, który mógł stanowić podstawę kaskady odprowadzającej wodę z niewielkiej grotki istniejącej pod altanką do pobliskiego kanału. Znaleziona w trakcie tych badań duża płyta wykonana z piaskowca, jednostronnie wygładzona, mogła stanowić lico tej kaskady.

Bielsk Podlaski, st.2, gm. Loco, woj. białostockie, patrz: wczesne średniowiecze

BIELSKO-BIAŁA, st. 32, gm. loco, woj. bielskie, AZP 107-48/17

- Rynek Starego Miasta

Badania wykopaliskowe, przeprowadzone przez mgr. Bogusława Chorążego (Muzeum Okręgowe w Bielsku-Białej) we współpracy z mgr Małgorzatą Hotłós. Finansowane przez Urząd Miasta w Bielsku-Białej oraz PSOZ. Trzeci sezon badań. Przebadano powierzchnię 58 m².

Celem badań była weryfikacja hipotetycznej budowli wykrytej we wschodniej partii rynku w trakcie ubiegłorocznych badań metodą radaru podpowierzchniowego SIR oraz całościowe odsłonięcie obiektu zbudowanego z otoczków kamiennych, odkrytego fragmentarycznie w sezonie badawczym 1995 w centralnej partii rynku. W 1997 r. otwarto 3 wykopy: 2 — o wymiarach 5 x 2 m i 4 x 2 m — zlokalizowano w rejonie hipotetycznego przebiegu dłuższych ścian domniemanej budowli, trzeci — o powierzchni 40 m² — usytuowano w rejonie obiektu zbudowanego z otoczków kamiennych. W wykopach zlokalizowanych w rejonie domniemanej budowli nie stwierdzono jakichkolwiek pozostałości lub przesłanek wskazujących na obecność obiektu architektonicznego wskazanego przez badania radarowe SIR w tym rejonie rynku.

Eksploatacja wykopu zlokalizowanego w rejonie obiektu odkrytego fragmentarycznie w 1995 r. pozwoliła na jego całościowe odsłonięcie. Obiekt ten stanowił bardzo dobrze zachowaną studnię z kamienną cembrowiną zbudowaną z otoczków na zaprawie glinianej. Obrys zewnętrzny cembrowiny studziennej ma kształt zbliżony do nieregularnego kwadratu o zaokrąglonych narożnikach, o boku 4 m. Otwór studzienny ma kształt koła o średnicy 2 m. Jego górna partia zbudowana jest z dużych rozmiarów obrobionych bloków piaskowcowych. Głębokość studni wynosi ponad 8 m. Na podstawie analizy relacji obiektu studziennego z przyległym układem nawarstwień powstanie studni należy datować na okres nowożytny — wiek XVII lub XVIII. Jej zasypanie nastąpiło w wieku XIX. Prawdopodobnie w końcowym okresie funkcjonowania studnia połączona była ze pomocą rury drewnianej z główną komorą podziemnego zbiornika wodnego, zlokalizowanego w centralnej partii rynku. W trakcie badań odsłonięto mur północny komory wraz z północno-zachodnim narożnikiem. Na podstawie tegorocznych badań oraz wyników badań z 1995 r. można ustalić jej obris jako kwadrat o boku 7 m. Komora zbudowana jest z łamanego kamienia wapiennego na zaprawie wapiennej. Powstanie tego obiektu można datować na II połowę XVIII lub początki XIX w. Wyraźne ślady rozbiórki korony murów górnej partii komory wskazują na istnienie nadziemnej partii tego obiektu, który prawdopodobnie należy wiązać z rezerwuarem wodnym, widocznym na fotografiach z 2 połowy XIX w. Wydaje się potwierdzać to również odkryty fragment drewnianej rury wodociągu miejskiego, zasilający niegdyś ten obiekt w wodę. W rejonie północno-zachodniego narożnika komory głównej pod-